

„Wie zal mij verdagvaarden“.

Zie, gelijk een leeuw van de verheffing des Jordanaas, zal hij opkomen tegen de sterkwoning, want ik zal hem in een oogwenk daaruit doen loopen; en wie daartoe verkoren is, dien zal ik tegen haar stellen; want wie in Mij gelijkt en wie zonde Mij verdagvaarden en wie is die herder, die voor mijn aangesichte bestaan zoude.

Jeremia 49: 19.

„God is groot, en wij begrijpen Hem niets is een uitroep van Elia, die diep in Jobs ziel drong en ook ons bij het lezen nog vaak aangrijpt.

Niet alleen.

Niet als we redeneeren. Niet als we de eigenschappen, de deugden, de profetien en de daden Gods tot voorwerp van onderzoek en studie maken. Dan toch komt 't op denkracht aan, en in denkracht poogden onze wijzegeeren en godgeleerden steeds rijker te worden.

Maar heel anders komt 't te staan, als in ons eigen, persoonlijk leven het groote probleem van de *Lex aeterna* zich aan ons opdringt.

Men verstaat onder *Lex aeterna*, dat er een Wet van eeuwige gerechtigheid is, waarnaar zich ook het doen van God zelf beoordeelen laat. Men is dan zelf in moeite. Men begrijpt en verstaat niet, hoe God de Heere ons eigen wezen, aanleg en levenslot alsoo beschikken en verwezenlijken kon, als wij het ondervinden, ondergaan en ervaren. In het diepst onzer ziel voelen we ons ongelukkig. Schier alles sloeg ons tegen. En al kennen we nu onze zonden, toch zien we niet in, hoe, na de Verzoening aan het Kruis, die we in vol geloof aanvaardden, nog gedurig de toorn Gods zich in ons levenslot tegen ons kan keeren. Anderen dien we overrij en gelukkig en van zorg ontlagen, en genietend van de bloemen die op het levenspad worden gestrooid. Ons daarentegen veroorzaakt alles moeite. Verliezen volgen bij ons op verlies. Verdriet verving verdriet. Wond na wond werd ons gelagen. En vraagt men ons dan af, om wat bijzondere sonde, uit wat bijzondere hoofde God de Heere dit alles zoo jammerlijk over ons beschikte, dan is er geen antwoord dat ons bevredigen kan; dan dringt zich gedurig de gedachte aan ons op, dat het recht van voor onzen God voorbij is gegaan; en ten slotte klaagt de ziel, hoe stil en afsterfend dan ook, van onzen God, dat Hij 't recht verkort, dat de gerechtigheid opheft zijn heilig doen te besturen, en dat we wel waarlijk grond en recht hebben, om er over te klagen in onze klagzangen, dat de Heere onze God zelf het recht, dat ook ons toch zou toekomen, krenkt.

Job heeft dit dieper gevoeld dan iemand, en het driestert dat enig ander tijlter uitgesproken, en is juist daardoor onze hulpe geworden. Immers wat hem gaanwoord werd, en ten slotte tot verontmoediging leidde, richt zich ook tot ons innerlijk bewustzijn. En altoos hooren we dan de stem onzes Gods, die, als bij Jeremia, ook ons afvraagt: *Wie zal mij verdagvaarden?*

En dit nu juist komt neer op het machtig vraagstuk van de *Lex aeterna*, van de duigenaamde *Eeuwige Wet*, wier betekenis zoo telkens nu wordt verstaan.

Te midden van den tegenspoed en het leed dat ons achtervolgt, komt dan de Asaf overdenking ook in ons op: „Tu vergeefs heb ik mijn hart gezuiverd en mijn handen in onschuld gewasschen“, want toch ben ik den ganschen dag geplaatst, en mijn bittere ervaring herhaalt zich alle morgens. En die anderen, die goddeloos, hebben rust in de wereld, ja, ze vernemen de vruchten der gerechtigheid! (Psalm 73: 12-15).

Wat nu was ook dit in Asaf anders dan een verdragvaarden van zijn God. Hij, Asaf, zou als rechter zitten. God Almachtig zou voor zijn rechtbank worden geroepen. Hij zou zijn God aanklagen, dat hem jammer om zijn vroomheid overkwam, en dat God hem derhalve tegen recht en reden in, overgoot met zijn toorn. En bovenal, dat zijn God daarom te minder in zijn doen te verderegen was, omdat den goddelooze juist omgekeerd heil en zegent achtervolgde, hem, Asaf, tot terging en tot spijt.

En al mocht dit nu, zoo door Job als door Asaf, in de eerbiedigste termen worden uitgesproken, feitelijk kwam 't er toch op neer, dat en Job en Asaf vast besef, een kennis van het eeuwige Recht meenden te hebben; dat ze derhalve bevoegd waren, om aan dat eeuwige Recht niet alleen hun eigen doen, en het doen van andere menschenkinderen, maar zeer stellig ook het doen van den Almachtige te toetsen; en dat ze nu, indenkende wat zij voor God waren geweest en hoe trouw ze in zijn dienst waren bevonden, niet anders konden oordeelen, of alle, alle recht en reden, ontbrak, waarom God nu hen juist alsoo in de diepte zou werpen, en, als ze dan nog uit de diepte tot Hem riepen, weigerde hen te hooren en uit te redderen.

En dit nu juist ligt in dit „verdagvaarden“. Verdagvaarden doet de rechter. Is een schulddige bij hem aangeklaagd, dan draagt hij dien aangeklaagde voor zijn vreeschaar. De schulddige moet daar verschijnen. De beschuldiging wordt tegen hem ingelezen. Tegen die beschuldiging moet hij zich verdedigen. Kan hij dit, dan gaat hij vrij uit. Maar kan hij 't niet, dan volgt 't oordeel. En daartegen nu komt het herrieke woord onzes Gods hier in verzet.

Tegenover God den Almachtige, den Almachtige en Alreinhoeftige staat bovendien plaats helende. Hij als God staat boven alles. Zelfs het eeuwige Recht, de *lex aeterna*, staat niet buiten, noch boven Hem, maar is uitvloeisel van zijn Goddelijk bewustzijn.

En wat ons ook overkomt, en hoe sterk ook ons lot tegen het ons toekomende Recht schijnt in te druischen, steeds moet op de knieën door ons beleden: „Gij zijt rechtvaardig, Heere! En zoo ik zelf, persoonlijk, onrecht in plaats van recht voel, dan ligt dit aan mij en niet aan mijn God“.

God is en blijft groot, en wij begrijpen Hem niet!

Reeds in de natuur staan we voor een ondoordringelijk raadsel. De wreedheid in de dierenwereld, zoo vraagt men zich af, hoe kan die van God zijn? Ons reeds griest dit lijden, en we pogen het te keeren. Hoe kan God dan die dierenwereld alsoo ingericht hebben?

Dezelfde strijd komt voor ons op in de historie, als we zien hoe 't eene volk het andere verplettert, neerwerpt en overheerscht, of ook als we telkens weer ontwaren, hoe gansche groepen onder de kinderen der menschen schier al de dagen hunns levens met beklemmende zorgen en noodstand te worstelen hebben, tegen-

over andere groepen die zich baden in weelde. En hoe nader we aan onzen eigen levenskrijg komen, hoe langer die angste vraag naar het recht van God ons vaak beklemmen komt. Arme, kleine lievelingen van de wieg of van de kribbe al lichamelijk misvormd. Hier een idiot, daar een blindgeborene, ginds een behept met een kiem van naderende tering. Lijden van allen kant, waarvoor geen verklaring is.

En klopt dit onverklaarde en onverklaarbare lijden dan tenslotte ook bij onszelf aan, zoo dat ons eigen levensgeluk met wreede hand verwoest wordt, en we bidden om uitreding, en het helpt niet, en we zien dan duidelijk den voorspoed der goddeloozen, o, wie is dan de man, die niet een Jobsvertwijfeling in zijn ziel voelt opkomen, of met Asaf belijden moet: „Mijn voet was bijna uitgeleden“.

En toch, het geloof, en alleen het geloof, komt die bange worsteling te boven. Als we maar gevoelen hoe klein wij zijn, en hoe groot God is; als we maar beseffen, dat ons besef van wat recht is, zoo niets te betekenen heeft, vergeleken bij het eeuwige Recht gelijk dit in God woont, uit God vloeit, en door God over ons heerscht; en als we maar verstaan wat in den uitroep bij Jeremia ons wordt aangezegd, dat nooit, nooit één eeuwig menschenkind het doen van zijn God kan of mag beoordeelen, maar dat 't God is wiens oordeel over ons gaat, — dan stompt dit vanzelf de terging die in der goddeloozen voorspoed ligt, af; dan daalt uit God de kracht en sterkte in ons, om alle leed en kruis te dragen; en dan zingt het kind van God, zoo dikwijls zijn hoofd weer uit den stroom van 't lijden opduikt, een lied des lofs en der aanbidding voor zijn Vader in de hemelen, die hem zoo hard kastijdt.

Dr. A. K.

Amsterdam, 12 Juni 1914.

Op het ernstige gevaar, dat er voor de eenheid van ons Gereformeerd leven in Nederland in de toekomst in schuilen kan, wanneer onze Generale Synode toegaf aan den drang van velen om zelfstandig onze Bijbelvertaling, onze Confessie, onze catechismus, onze liturgie en onze psalmenbundel te hersien, wezen we in een voorgaand artikel. We verlijden ons, dat *De Standaard* op dezelfde gronden bepaaldelijk in zake de nieuwe Bijbelvertaling evenzeer tot behoedzaamheid aanmanen kwam. En dat niet alleen de Classis Middelburg gevoeld heeft, welke belangen hier op het spel staan, maar dat ook elders hetzelfde besef leeft, bleek uit het rapport dat ons deze dagen werd toegezonden en dat door een Commissie, benoemd door de Zuid-Hollandsche Synode (Z.G.), werd opgesteld om haar te adviseeren over de wenschelijkheid van een nieuwe Bijbelvertaling. Ook deze Commissie stelde daarbij op den voorgrond, dat voor dat doel samenwerking moest gezocht worden met alle Gereformeerden in ons vaderland, en dat niet alleen, maar ook met de Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika en Noord-Amerika, die evenzeer bij dit vraagstuk belang hebben; de wijze, waarop dat zou moeten geschieden, liet de Commissie aan de Generale Synode over.

Nu is deze laatste conclusie zeker voorzigtiger gesteld dan het voorstel van de classis Middelburg; maar het baat natuurlijk niet, het vinden van weg en middelen aan de prudentie der Generale Synode over te laten, wanneer er praktische en principieele bezwaren bestaan, waardoor het plan zelf vooralsnog onuitvoerbaar is. Welke die bezwaren zijn, kan het best blijkken, wanneer we het voorstel-Middelburg nader onder de oogen zien. Dit voorstel hield in, dat onze Synode zich wenden zou tot de Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk, tot de Synode van de Vrije Gereformeerde gemeenten en tot de hoofdbesturen van den Gereformeerden Bond en de Confessionele vereniging om aan deze verschillende lichamen te vragen, met ons saam te komen ten einde gemeenschappelijk te beraadslagen o.a. over de herziening van de Confessie en de Bijbelvertaling. Blijkbaar is de bedoeling niet, dat elk dezer lichamen in pleno met onze Generale Synode zal samsamen, maar dat er afgevaardigden zullen benoemd worden, die dan als 't ware de Gereformeerde gezindheid in ons land representeren zullen. Een algemeen Gereformeerd Convent, waarin elke groep van Gereformeerden haar vertegenwoordigers hebben zal.

Intusschen voelt ieder wel, zoodra men zich ook maar een oogenblik nader rekenschap geeft van dit plan, op welke onoverkomelijke bezwaren de uitvoering van dit plan stuiten zou. Nog daargelaten, dat we geen oogenblik gelooven, dat één van de hier genoemde Synodes of bestuurscolleges aan een dergelijke uitnodiging gehoor zou geven, rijst terstond de principieele vraag, of onze Generale Synode een dergelijk verzoek tot deze Synodes zou mogen richten. Zeker heeft onze Generale Synode zich vroeger wel gewend tot de Synode der vrije Gereformeerde gemeenten, en der Christelijke Gereformeerde Kerk om te trachten met deze kerken-groepen tot eenheid te komen, en een dergelijk verzoek doet niets te kort aan het standpunt door onze Gereformeerde Kerken ingenomen, Kerken, die, zonder dat er eenig werkelijk verschil is in Confessie, Kerkenorde of Liturgie, zich op zich zelve houden, broederlijk en ernstig te vermanen om tot de *reunio* te komen, die Christus in Zijn Woord ons gebiedt, is altoos roeping en plicht. Waar deze Kerken echter beslist geweigerd hebben tot deze eenheid mede te werken en haar afgezonderd bestaan voortzetten, daar kan en mag onze Synode deze Kerken dan ook niet anders beschouwen dan voor wat ze werkelijk zijn: *schismatische Kerken*. Een oordeel over de Gereformeerde broeders, die te goeder trouw tot deze Kerken behooren, spreken we daarmede niet uit. Maar het bestaan van deze Kerken zelf als Kerken kan nooit door onze Synode als gewettigd worden aanvaard, en evenmin

kan door onze Synode een daad worden gedaan, waardoor feitelijk het wettig bestaan dezer Kerken zou worden erkend. En toch zou dit laatste ongetwijfeld geschieden, wanneer onze Synode officieel tot de Synodes dezer Kerken het verzoek richtte om afgevaardigden te benoemen, die met deputaten onzerzijds saamkomen zouden om gemeenschappelijk te beraadslagen over de herziening van de Bijbelvertaling en Confessie. Natuurlijk zou de zaak geheel anders staan, wanneer er tusschen deze Kerken en onze Kerken op eenig principieel punt van de Confessie of van de Kerkenorde verschil bestond. Dan was het gescheiden naast elkaar bestaan geen daad van willekeur, maar gewettigd, en zou er geen bezwaar tegen bestaan, gesteld dat beide kerkengroepen gemeenschappelijk dezelfde vertaling gebruikten, om bij een herziening van deze vertaling te beproeven, of samenwerking mogelijk was. Zoo hebben dan ook bij de revisie van de Bijbelvertaling in Engeland niet alleen de Staatskerk, maar evenzoo verschillende andere kerken zoowel in Engeland zelf als in Amerika saamgewerkt; deze kerken konden dit doen, omdat haar afzonderlijk bestaan naast de Episcopale Staatskerk door verschil in beginsel gewettigd was. Een voorstander van het presbyteriale stelsel van kerkregering kan niet in de Episcopale Staatskerk leven, evenmin als een Gereformeerde, die voor den kinderdoop is, lid zou kunnen worden van een Baptistische kerk. Van een samenwerking met schismatische kerken was hier dus geen sprake. Zou onze Synode daarentegen zulk een samenwerking gaan zoeken met Kerken, die zonder eenige wetten reden zich op zichzelf houden, dan zou ze daarmee dit schismatische standpunt sanctioneren, en als wettig bestaande erkennen, wat naar Gods Woord onwettig is.

En niet minder bezwaar zou er evenzeer tegen bestaan om voor deze taak samenwerking te zoeken met de besturen van particuliere verenigingen, als de Confessionele vereniging en den Gereformeerden Bond, als representerende de twee hoofdgroepen van de Gereformeerden in de Hervormde Kerk. Deze verenigingen toch dragen geen kerkelijk karakter; ze missen uiteraard elk kerkelijk gezag, en ze zouden daarom ook nooit namens de Gereformeerde gezindheid in de Hervormde Kerk een bindende uitspraak kunnen doen. Gesteld al, dat deze verenigingen deputaten benoemen en hun oproegen aan de revisie van de Bijbelvertaling en Confessie mede te werken, dan zou hierin nog volstrekt geen waarborg liggen, dat wanneer het tot een nieuwen uittocht uit de Hervormde Kerk kwam, de groep, die zich dan als Kerk institueerde, met deze beslissing genoegen zou nemen of zich daardoor gebonden zou achten. Bovendien kan over een revisie van de Confessie nooit anders uitspraak gedaan worden dan door een Synode, en betwijfelen we zeer, of het Bestuur hetzij van de Confessionele Vereniging hetzij van den Gereformeerden Bond zijn medewerking zou willen verleenen tot een daad, die geheel buiten zijn competentie valt en waartoe het geen de minste bevoegdheid zou hebben. Tervijl eindelijk het saambrengen in één vergadering, die over kerkelijke zaken als de revisie van de Bijbelvertaling en confessie te beslissen zou hebben, van deputatie zoowel van kerkelijke lichamen als van particuliere verenigingen met elk begrip van het Gereformeerde kerkrecht in strijd zou wezen.

We willen dan ook wel eerlijk bekennen, dat we behoudens allen eerbied voor de goede bedoeling van degenen, die dit voorstel hebben gedaan, geen weg zien, waarop dit plan verwezenlijkt kan worden. We gelooven niet, dat een dergelijke stap van de Synode praktisch eenige vrucht zal dragen, want we zouden ons al zeer vergissen, wanneer niet van elk der bedoelde lichamen een weigerend antwoord inkwam. En uit principieel oogpunt zou deze samenwerking op zoo ernstige bezwaren stuiten, dat het zeer de vraag zou wezen, of de Synode tot zulk een daad zou mogen overgaan.

Zoo staan we dus metterdaad voor een impasse.

Eenerzijds wordt de drang in ons kerkelijk leven gevoeld om vooruit te komen en den schat, door onze vaders ons overgeleverd, te herzien en meer in overeenstemming te brengen met de behoeften van onzen tijd.

Maar anderzijds wordt evenzeer gevoeld, dat deze schat toch niet alleen ons eigendom is, maar het eigendom van alle Gereformeerden in ons land, en dat daarom de arbeid dezer revisie alleen dan behoorlijk en zonder gevaar van scheuring in de toekomst zal kunnen geschieden, wanneer alle groepen der Gereformeerden daartoe medewerken; terwijl wel vast staat, dat zulk een gemeenschappelijke samenwerking tot oogenblik als gevolg van onze kerkelijke verdeeldheid, helaas, niet te verkrijgen is.

Natuurlijk volgt hieruit niet, dat we daarom ons kerkelijk leven moeten stopzetten en we geen stap vooruit zouden mogen doen, zoolang niet alle Gereformeerden in één Kerk saamgekomen zijn. Maar wel moet dit feit onze Kerken manen, om groote voorzichtigheid in acht te nemen. Ze hebben zich steeds diep bewust te zijn, dat ze slechts een deel vormen van de Gereformeerde gezindheid, en daarom zooveel mogelijk te mijden, wat de kloof tusschen de verschillende Gereformeerden nog zou kunnen verwijden.

Bennekom.

Een zeer ergerlijk stuk van Synodale willekeur, dat aan de dagen der dolente herinnert, is te Bennekom begaan.

De kerkeraad der Hervormde gemeente te Bennekom weigerde een tweetal jonge menschen, die modern waren en daarom naar den modernen kerkeraad te Tiel waren

gegaan om zoogenaamd belijdenis des geloofs af te leggen en als lidmaat aangenomen te worden, bij hun terugkomst in de lidmatenboeken in te schrijven.

Natuurlijk stond de Kerkeraad hierbij naar Gods Woord in het volste recht. Iedere Kerkeraad heeft toch zelf te beoordeelen, of hij de leden zijner gemeente ten Avondmaal kan toelaten. En wanneer moderne leden, die wel weten, dat een orthodoxe Kerkeraad hun den toegang tot het Avondmaal niet ontsluiten zal, nu langs een achterdeur trachten binnen te sluipen, door even bij een anderen kerkeraad op een andere plaats geloofsbelijdenis af te leggen, en dan terugkomen om hun eigen kerkeraad te dwingen hen toch als lidmaten te erkennen, dan is de Kerkeraad, aan wien God de Heere de sleutelen van het hemelrijk toevertrouwd heeft, verplicht dezulken niet aan te nemen.

Niet de Kerkeraad van Tiel, maar de Kerkeraad van Bennekom is gesteld om voor de heiligheid van het Avondmaal in zijn gemeente te zorgen. En of de reglementen van de Hervormde Kerk al honderdmaal veroorloven, dat men in zulke gevallen elders belijdenis des geloofs aflegt, en den Kerkeraad verplichten dat deze belijdenis des geloofs te accepteren, hooger dan deze reglementen staat de eisch van Gods Woord, dat het heilige niet ontheiligd mag worden. Het is de Kerkeraad te Bennekom, die belast is met het opzicht over de leden zijner eigen gemeente, en wanneer hij oordeelt, dat leden dezer gemeente niet kunnen of mogen toegelaten worden ten Avondmaal, omdat zij den Christus der Schriften niet belijden, maar verloochenen, dan mag de Kerkeraad hen ook niet als belijdende lidmaten inschrijven, omdat ze elders een zoogenaamd geloofsbelijdenis hebben afgelegd. Zulks toch te doen, zou ontrouw zijn aan den Koning der Kerk en verzaking van zijn roeping.

Toch hebben de Besturen der Hervormde Kerk, toen bij hen een klacht werd ingediend, natuurlijk anders geoordeeld. Deze besturen vragen niet naar wat Gods Woord eischt, maar naar wat het reglement voorschrijft. En waar het reglement de inschrijving dezer leden gebiedt, werd de Kerkeraad in het ongelijk gesteld; eerst door het Classicaal Bestuur, daarna bij hooger beroep door het Provinciaal Bestuur en ten slotte door de Synodale Commissie.

En niet alleen dat de Kerkeraad ongelijk kreeg, maar de Synodale machthebbers zijn zelfs zeer streng tegen den Kerkeraad opgetreden; alsof deze Kerkeraad een zeer ergerlijke boevenstreek had uitgehaald, werd hij met den predikant inclusief twee maanden *gehorst in zijn bediening*. Let wel, niet de moderne Kerkeraad te Tiel, die deze moderne jongelieden tot het Avondmaal toelaten en daarmede den schrikkelijken toorn Gods over de gemeente bracht, maar de Kerkeraad van Bennekom, die voor de heiligheden des Heeren opkomt, werd door de Synodale besturen gestraft, en wel gestraft niet met een bloote berisping of vernedering, maar met een der scherpste tuchtmiddelen: de schorsing in hun ambt.

Dat de predikant en kerkeraad van Bennekom zich aan deze naar Gods Woord ongewettigde en ongeoorloofde schorsing onderworpen heeft, in plaats van kloek en beslist te antwoorden, dat men op zijn post bleef, valt natuurlijk te betreuren. Moed om *tot het einde toe* getrouw te zijn, ook tot het bittere einde van dan afgezet te worden, was er blijkbaar bij den predikant en den kerkeraad niet. Uit vrees voor een conflict, dat noodzakelijk tot een breuk met de synodale organisatie zou geleid hebben boog de Kerkeraad het hoofd en berustte in het synodale vonnis. En wat daarbij het droefste is, de *modernen krijgen thans toch hun zin*. Want het Classicaal Bestuur zal zich nu wel haasten om „doende wat des Kerkeraad is,“ deze moderne leden op het lidmatenboek te Bennekom in te schrijven, en als straks de schorsing voorbij is, staat de Kerkeraad voor een fait accompli, waaraan niets meer te veranderen is.

Het is daarom dat we, hoezeer we de geloofstrouw waardeeren, waarmede de Kerkeraad aanvankelijk optrad, toch dezen afloop betreuren. Niet, omdat we uit een mogelijk conflict winste hoopten te behalen voor onze eigen Gereformeerde Kerken, maar omdat de kracht van hun *protest daardoor verzwakt is geworden*. Ook hier geldt: zoo wie zijn leven verliezen wil, zal het behouden, maar zoo wie het behouden wil, zal het verliezen. De bevrijdende daad, waardoor Luther de Kerk verlost heeft van onder het Pauselijk juk, is niet geweest, dat hij zijn stellingen aansloeg op de deur van Wittenberg's kapel, maar dat hij den moed had, toen de Paus hem afzette, dezen banul en alle Pauselijke reglementen te verbranden, om daarmede openlijk te toonen, dat hij niet langer gehoorzamen wilde aan een macht, die tegen Gods Woord inging. Zoolang men daartoe in de Hervormde Kerk den moed mist, zal een verzet niet veel baten. De Synodale besturen zullen bij zich zelf denken: hoe krasser we tegen u optreden, hoe eer ge in uw schulp kruipet; doorzetten durft ge toch niet. Toch zal ook dit geval er toe bijdragen om de oogen van velen te openen voor het onrecht, dat in de Hervormde Kerk geschiedt. Het goddelooze van een organisatie, welke zoo degenen, die voor de handhaving der belijdenis opkomen, vertrappt, en degenen, die lijnrecht tegen die belijdenis ingaan, in volle rechten handelt, is weer zoo klaar en duidelijk gebieden, dat de drang om tot verandering te komen, wel sterker worden moet. In zoverre zijn we den Kerkeraad van Bennekom dankbaar. Zijn optreden heeft de onhoudbaarheid van den toestand in de Hervormde Kerk opnieuw in helder licht gesteld.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

BESCHOUWINGEN VAN EEN CHRISTEN-DENKER, uit de nagelaten geschriften van A. STEKETEE, oud-docent aan de Theologische School te Kampen, bijeengebracht door A. en C. J. GOSLINGA. Met een inleidend woord van Prof. Dr. H. BAVINCK en een Levensbericht van den Schrijver, door A. GOSLINGA. — J. H. Kok — 1914 — Kampen.

I.

Dit alles staat op het titelblad. Op den groen-linnen band staat, in gulden letters, alleen: BESCHOUWINGEN VAN EEN CHRISTEN-DENKER uit de nagelaten geschriften van A. Stekete.

Deze BESCHOUWINGEN, die van blz. 1-142 loopen, zijn het eigenlijke; het bijkomstige, waarover ik bij ben, dat het er is bijkomstige, is wat men vindt van p. 1-XXIII: het inleidend woord van Prof. BAVINCK en het LEVENSBERICHT dat de heer A. GOSLINGA geeft.

Niet alleen naar plicht, maar ook uit neiging ga ik dit, onze redactie door den heer Kok reeds voorlang toegezonden, merkwaardig boek bespreken.

Eerst nu, want de voornaam inhoud is van dien aard, dat ik dien, niet dan na gezette lezing en herlezing, in mijn bewustzijn kon opnemen, en om te beoordeelen daarin eerst wat moest laten bezinken. Uit neiging, want dit boek is mij nu lief geworden omdat de BESCHOUWINGEN, die ik er in vond, mij over het geheel zoo bevredigend lijken; omdat zich aan wat ik er uit het leven van den BESCHOUWER door gewaar werd, bij mij een diep en innig medegevoel met den mensch STEKETEE verbond.

„Hij is thans vrijwel onbekend. Velen hebben hij het lezen van zijn doodsbericht gevraagd: wie was toch die STEKETEE?“

Aldus, op p. XXIII, de heer A. GOSLINGA, doctorandus te Leiden, naar ik meen, in de Nederlandsche letteren.

Hij zegt daarmee zeker niet meer dan hij verantwoord kan. ADRIAAN STEKETEE, de oud-docent aan de Theologische te Kampen, is thans vrijwel onbekend, ook onder ons gereformeerden.

Alleen de ouderen in de kringen van „voormalig A“ kennen hem nog, maar zelfs daar hebben de jongeren, evenals bijkans heel de kring van „voormalig B“, enkel zijn naam wel eens gehoord. Zeker 'n niet verdiende onbekendheid.

„Wie was toch die STEKETEE?“

„Ook dit boek“, schrijft GOSLINGA, „is een antwoord op die vraag.“

De broeders GOSLINGA, wier moeder de oudste zuster van STEKETEE is, hebben, door in dit boek een bloemlezing uit de wijsgerige geschriften van hun oom te geven, een daad van pietet verricht jegens een geliefden doode. Tevens hebben zij daarmede een daad van niet geringe verdienste verricht jegens hen, die belang stellen in de antwoorden, welke een christen-denker achter de vele vragen van wereld en leven meende te moeten zetten.

STEKETEE was een veelzijdig man, die veel geschreeven heeft.

Hij, christen met hart en hoofd, was wijsgeer en theoloog, philoloog en belletrist, ook goed mathematicus en zelfs niet onoverdientelijk schilder, al was op dit gebied zijn aangeboren artistieke oet groter, dan zijn door oefening verkregen vaardigheid.

De literaire nalatenschap van deren auteur is een zeer rijke.

Zijn neef en naamgenoot ADRIAAN, die er de zorg voor op zich nam, bevond, dat zij naast belletristische, philologische in enger zin, en homiletische geschriften, ook een aantal geschriften over wijsbegeerte bevat. Aan die laatste categorie zijn de in dit boek vastgelegde BESCHOUWINGEN ontleend.

Zonder meer zou dit boek STEKETEE dus maar van één zijde doen kennen. Waar het echter, naar wij zagen, de bedoeling van de twee oomzeggars was, met hun boek een antwoord te geven op de vraag: „wie was toch die STEKETEE?“ schreef ADRIAAN er een biografie in en verzochten zij BAVINCK er een TER GEDACHTENIS aan toe te voegen.

Hiermede is, bewust of onbewust, ook nog een ander doel bereikt. In 'n wijsbegeerte speelt de subjectiviteit nu eenmaal een niet onbelangrijke rol. Is toch wijsbegeerte niet anders dan het streven naar een verstand en gemoed bevredigende wereld- en levensbeschouwing, men behoeft nog geen nominalist te zijn, om te erkennen dat, wijl verstand- en meer nog gemoedsbevrediging zich verbijzonderen naar de persoonlijkheid, zoo ook 'n wijsbegeerte. De oudere Fichte had het met z'n: „wat voor 'n filosofie men kiest, hangt ten slotte daarvan af wat voor 'n mensch men is“, — lang niet zoo mis.

Wijl nu dit boek ook vertelt wat voor 'n mensch STEKETEE is geweest, doet het zijn stelsel van wijsbegeerte, — want, zij het dan ook in breede lijnen, deze BESCHOUWINGEN vormen 'n systeem, — des te beter verstaan.

Zoo wil ik dan, alvorens, een volgend maal, op die BESCHOUWINGEN in te gaan, ditmaal iets van STEKETEE's leven vertellen.

Behalve aan GOSLINGA's LEVENSBERICHT en BAVINCK's TER GEDACHTENIS ontleen ik daartoe een en ander aan de zoo doorvoelde en keurige NIEKROLOGIE die Dr. TAZELAAR van WIESE, een zwager van STEKETEE, in ons kerkelijk Handboek voor 1914 plaatste. De Kerknoot-artikelen, die, kort na zijn sterven, de predikanten BOUWMA, de GRUS en KENKEMA over hun cher maître gaven, heb ik niet bij de hand.

Het leven van ADRIAAN STEKETEE. TAZELAAR noemt het „gebroken“, BAVINCK een „tragisch“ leven.

En zoo is het ook geweest.

Het heeft twee perioden.

De eerste is die van den „sprachtigen gang“ naar boven, maar met er, in, wat in de tweede den droeven gang naar beneden, den knak, de breuk en den ondergang van dezen veelzijdigen grooten zoovervallen, zijn aangeboren schuchtere aard en zijn al te groote bescheidenheid.

Van het niet onwaardige:

Cet animal n'est pas méchant.

Mais quand on l'aiguille il se défend, — was de laatste regel al evenmin als de eerste op ADRIAAN STEKETEE van toepassing.

En juist dat zich niet verdedigen, zich niet kunnen verdedigen als men hem aanviel, omdat hij, verstand- en gemoeds-mensch, geen wilmensch was, is zijn ongeluk geweest. „Geen wilmensch“, — die negatie is erger dan menige affirmatie, in deze boete wereld, waar de kracht-menschen de zwakken vaak zoo brant op zij dringen, waar 'het recht van de sterkeren heerscht, en het 'wat uitsteekt moet geknotte het devies is. BAVINCK zegt het zoo echt van hem: „hij vond de wereld, ook dikwerf de

christelijk niet tegen. De reu niet weene begrijpen. Maar dan

Geboren te Nieuw Scheiding, dorpaschoo gymnasium aan de Th in Middel. aan het lic „Hij was trok zich uit wetenschap kunst te li

Hij was leiding en als aut In 1869 word hij i

Nog is i

is, vol be in die da

In 1872 aan de Th klassieke u

Als zoo geweest.

De moor

Wie van kamer, als leeren, von

GOSLINGA op het gett

Geus, Kouy getuigen ze

maaldeer van zijn g

deugden“.

Daarom i

En toen 1882, waar verlegen er

geen hooge

Het heet om gezond

Dit deel collega's er

Zij hebbe

Van Ve van 1882 z

hadden, zo

zichzelve e

onwaardeel

Als STEK

dan zijn z

Men heef

niet verdi

Wel schu

Kerk te st

„Schuchter

als hij al

nu ook nog

had, en we

onder de m

Hij leef

het leven i

zijn dood,

szellen en

Toch ble

en kunat;

oude en nie

groote belan

Maar, om d

publiceerde

om gelezen

weer TAZEL

schrijven, d

dat zijn be

takken, en

of anderen i

Geknakt,

gegaan.

Toen BAV